

Det teologiske fakultet
Universitetet i Oslo

RAPPORT OM UTDANNING FOR RELIGIØSE LEDERE
MED SATSNING PÅ ISLAMSK TEOLOGI

Faruk Terzic
Imam i Det islamske fellesskap Bosnia-Herzegovina
Oslo, 07.06.2019.

«I Norge tror vi på utdannelse. Vi tror kunnskap er nøkkelen til det meste her i livet.
Men det virker som om vi gjør et unntak for muslimer.»¹

---

¹ Inger Anne Olsen, Flere imamskoler, nå! (Aftenposten 1. august 2005)
https://www.aftenposten.no/meninger/i/Q7ajW/Flere-islamskoler_-na

INNHold

INTRODUKSJON OG BAKGRUNN

- Imam i sentrum for oppmerksomheten
- Tidligere forslag for islamsk utdanning
- Forslag om Senter for islamske studier ved UiO i 2007
- Forslag om «en fellesnordisk imamutdannelse» i 2010
- Stortingets vedtak om en fleksibel utdanning for religiøse ledere ved UiO i 2017

PROBLEMSTILLINGER RUNDT ISLAMSK TEOLOGISK UTDANNING

- Utdanning *for* norske imamer eller *av* norske imamer?
- Imamutdanning eller teologiske/islamske studier?
- Utdanning for imamer i Norge eller i utlandet?
- Islamsk teologisk utdanning på en sekulær institusjon
- Islamsk teologi på et protestantisk teologisk fakultet
- Islamsk teologi i et flerreligiøst miljø
- Statlig finansiering og kontroll
- Islamsk teologi og integrasjon
- Islamsk teologi og forebygging av ekstremisme og radikaliserings
- Tillit, legitimitet og troverdighet

REFLEKSJONER OG KONKLUSJONER

LITTERATUR

INTRODUKSJON OG BAKGRUNN

Stortinget bevilget i november 2017 fem millioner kroner per år for å utvikle et program for «en fleksibel utdanning for religiøse ledere ved Universitetet i Oslo».² Denne beslutningen kom som et tiltak for å forbedre integrasjon og er spesielt rettet mot behovene til innvandrere som er fast bosatt i Norge på grunn av arbeid eller beskyttelse. Det inkluderer ikke behovene til Den norske kirke som inntil nylig var en statskirke og som har egne utdanningsinstitusjoner for sine religiøse ledere. Ingen privat eller offentlig institusjon har frem til nå har tilbudt en slik utdanning, særlig ikke for opplæring av muslimske religiøse ledere eller innen islamsk teologi bort sett fra et felleskurs om «å være religiøs leder in det norske samfunnet» på Det teologiske fakultet ved Universitet i Oslo.³

Derfor er denne bevilgingen sett på som det største fremskrittet i utdanningen av religiøse ledere som ikke tilhører Den norske kirke. Samtidig er dette en god anerkjennelse for mange års innsats fra Det teologiske fakultet for å samle religiøse ledere på ett sted og tilby dem spesialdesignede kurs som vil hjelpe dem i å utføre sine religiøse forpliktelser og sette dem i de nye politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle forholdene som de og deres troende lever i.

Stortingets vedtak vil bidra til etablering av programmer som har som mål å tilfredsstille de religiøse, pedagogiske og praktiske behovene til det flerreligiøse samfunnet, deriblant også muslimer, muslimske religiøse tjenestemenn og andre som vil ha interesse av å ta denne typen utdanning.

Dette initiativet kommer mye senere enn i andre vesteuropeiske land så det kan forventes at gode og dårlige erfaringer fra de andre landene vil være til stor nytte for dette nye norske prosjektet. Men man bør huske på at utfordringene og særegenheter i

---

² Se, <https://www.tf.uio.no/om/aktuelt/aktuelle-saker/2018/utdanning-religiose-ledere.html> (12.02.2018)

³ «Å være religiøs leder i det norske samfunnet» er et kurstilbud på oppdrag fra Kulturdepartement. For mer, se https://www.tf.uio.no/studier/evu/kurs/2017/relleder/brosjyre_relledere_2017h-rev.pdf

den norske konteksten må tas til en seriøs og grundig analyse. Denne rapporten vil forhåpentligvis være et positivt bidrag i denne retningen.

Imam i sentrum for oppmerksomheten

Imam er en muslimsk religiøs leder som utfører flere religiøse ritualer, som for eksempel å lede bønn (som *imam*), å holde fredagspreken (som *khatib*) og undervise i religion (som *mu`allim*).⁴ Imamen er teologisk utdannet i religiøse disipliner og har tilstrekkelig innsyn i islamsk filosofi slik at han kan henvise til livsspørsmål fra et islamsk perspektiv. I bredere forstand har imamen en religiøs autoritet hos muslimene og kan adressere alle dimensjoner av tro. Imam er også en åndelig leder (*shaik*, *murshid* eller *pir*) som, i tillegg til formelle religiøse plikter og ansvar, også har rollen som åndelig rådgiver og veileder i personlige saker.⁵

Det er ikke først nå, i nyere tid, at islam og vest møtes for første gang og lærer om hverandre. Islam og muslimer har vært en del av vest-europeisk historie, kultur og sivilisasjon siden middelalderen. Til tross for det lange forholdet er det først nå, i de siste par tiår, at relasjonen mellom islam og vesten har fått stor oppmerksomhet i vestlige media, offentlighet og blant politikere. Etter andre verdenskrig kom et ganske stort antall arbeidere fra land med muslimsk flertall til en rekke vest-europeiske land. Disse arbeiderne ble for majoritetsbefolkningen kjent gjennom sin nasjonale eller etniske identitet (f.eks. pakistaner, marokkaner osv.). Etter at bølgen av flyktninger kom til vesten, dreide fokus i økende grad over på den religiøse - muslimske identiteten. Med andre ord ble de språklige, kulturelle og nasjonale forskjellene minimert og underordnet det religiøse aspektet, dvs. «det islamske».⁶

---

⁴ Dette er tjenester som generelt alle imamer utfører både i den vestlige og den ikke-vestlige verden.

⁵ Se for eksempel, Respons Pakistan: Muslimske menigheter i Norge - hva kreves for å bli imam? Denne responsen var utarbeidet i 2013 av LANDINFO: Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon og temaet var de største muslimske menighetene i Norge; størrelse og trosretning, hva kreves for å bli imam, hvilken status har en hafiz-e-Quran, og vil han kunne forkynne i moskeer? <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Pakistan-Muslimske-menigheter-i-Norge-hva-kreves-for-å-bli-imam-17072013.pdf>

⁶ Se for eksempel: Ferruh Yilmaz, *How the Workers Became Muslims: Immigration, Culture, and Hegemonic Transformation in Europe* (MI: University of Michigan Press, 2016).

Islam og muslimer har vært mye diskutert i den vesteuropeiske diskursen den siste tiden. Denne diskursen fikk åpenbart en negativ dreining etter terrorangrepene i Vesten, som på en generalisert måte ble tilskrevet islam og muslimer, uten forsøk på å plassere disse handlingene på enkeltindivider eller avgrensede ideologiske grupper. Samtidig har opprør og kriger i muslimsk dominerte land bidratt til at det farlige bildet av islam og av muslimer ble forsterket i den vestlige verden. På grunn av kriger, sult og fattigdom, har mange flyktninger begynt å søke tilflukt i vestlige land. Det er nettopp tilstedeværelse av disse flyktningene med muslimsk bakgrunn som nå skaper sterke reaksjoner i ulike høyreekstreme og anti-innvandringsbevegelser i Vesten.

Det ble verre med alle de terrorhandlingene i Vesten, så vel som med den forferdelige volden i muslimske land som i mange tilfeller henspilte på den religiøse islamske dimensjonen. I en kritisk tid ble ekstremisme, radikalisme og terrorisme nesten synonymt med islam og muslimer i Vesten. Dette emnet ble raskt tatt opp som et seriøst tema for sikkerhet, demokrati og integrasjon. Av den grunn har også muslimske religiøse ledere og deres rolle i å overføre islamsk lære til muslimer generelt, og særlig til muslimsk ungdom, blitt mistenkeliggjort.

Mange mente at imamer spilte en nøkkelrolle i muslimske innvandrerbefolkninger. Det ble lagt stor vekt på deres rolle som religiøse ledere og deres makt og kontroll over muslimer. Det ble hevdet at imamene spilte en sentral rolle i å overføre den islamske religiøse tradisjonen og fortolkningen av tro som nesten var erklært voldelig og uforenlig med vestlige verdier. Deres negative innflytelse på muslimsk ungdom var spesielt fremtredende. Deres forståelse av kvinners stilling i islam og kvinnens rolle i samfunnet var gjenstand for opphetede diskusjoner. Negative temaer overgikk hverandre, og de skyldige var for det meste de som underviser i religion, det vil si muslimske religiøse ledere - imamer.

Snart ble imamene et sentralt tema som tiltrakk seg media og politikernes oppmerksomhet. I hele Vest-Europa ble imamene anklaget for å isolere muslimer,

hindre integrasjon, spre ekstremistiske ideer, radikalisme og i verste fall terrorisme.

Ednan Aslan og Sofia Windish argumenterer at:

Following September 11 and the growth of religiously legitimated violence in Islamic countries, however, the focus of discussion moved to Imams and teachers of religion as actors aiding Muslim isolation and lack of willingness to integrate and they became central figures in the debate on Islam.⁷

Situasjonen i Norge var ikke bedre. Analyse av avisartikler i perioden fra 1998 til 2008 viser at:⁸

Imamen er først og fremst referert til i forbindelse med tematisering av kritikkverdig kulturell praksis, kriminalitet eller terrorrelaterte saker.⁹

På bakgrunn av denne negative oppmerksomheten rundt imamrollen, utarbeidet en gruppe imamer et avklarende dokument, «et åpent brev til nordmenn om å være imam i Norge». Sentralt i dette arbeidet sto sjefsimamen for Det islamske fellesskapet Bosnia og Herzegovina i Norge, Senaid Kobilica. Hensikten med dette dokumentet var å avmystifisere imamenes arbeidsoppgaver, roller og ansvar. Kobilica har tidligere fungert som nestleder og leder av Islamsk Råd Norge, og var den rette mannen til å opplyse om og understreke imamenes positive bidrag til det norske samfunnet.¹⁰

Det er sannsynlig at dette inspirerte Olav Elgvin til å undersøke de norske imamers syn på det norske politiske systemet. Hans målsetting var blant annet å undersøke hvordan muslimske religiøse ledere tilpasset islam til en ny sosial og politisk sammenheng.

Resultatene av hans undersøkelse viser at muslimske religiøse ledere i de åtte største

---

⁷ Ednan Aslan and Zsofia Windisch, *The Training of Imams and Teachers for Islamic Education in Europe* (Peter Lang: Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2012), s. 19.

⁸ Kari Stokke Nilsen. *Imamens rolle i norske aviser. Endringer etter etablering av moskeer i Oslo, med vekt på årene 1988, 1998 og 2008* (Reprosentralen, Universitetet i Oslo, 2010).

⁹ Cora Alexa Døving og Berit Thorbjørnsrud, *Religiøse ledere: makt og avmakt i norske trossamfunn* (Oslo: Universitetsforlaget, 2012), s. 28.

¹⁰ Deler av dette er publisert som innlegg i Aftenposten 23.12.2004. Publisert i Aftenposten 2010. Fortsatt tilgjengelig på: <http://www.islam.no/aktuelt/read/436/pent-brev-til-nordmenn-om-vaere-imam-i-norge>

muslimske religiøse samfunn tror at det norske politiske systemet er godt og at de ønsker å ha et slikt system i deres opprinnelige land. Hans anbefaling og konklusjon fra forskningen er:

The best way to secure the commitment to the Norwegian political system from Islamic actors is to strengthen and deepen their embeddedness in Norwegian society.¹¹

Tidligere forslag om islamsk utdanning

Det har vært mange samtaler om hva som må gjøres for å utdanne imamer i Norge og for å møte mange av de utfordringene migrasjon og integrering av muslimer medbringer. Helt fra begynnelsen av 21. århundre, har det vært forskjellige forslag om islamske skoler, islamske studier og imamutdanning i Norge. Disse forslagene pleide å komme fra ulike aktører --- med forskjellige utgangspunkt og mål.¹² Et eksempel på det er forslaget til Arbeiderpartiets (AP) Saera Khan som foreslo statlig imamskole i Norge allerede i 2002 da hun var lokalpolitiker i Oslo.¹³ Hun mente at «det bør bli slutt på import av imamer til moskeene». Og presiserte videre at «De imamene som kommer hit, har generelt for lite kunnskap om det norske samfunn. De klarer ikke godt nok å forstå unge, norske muslimers krysspress mellom det moderne og det tradisjonelle. Derfor bør de ikke hentes direkte fra for eksempel Pakistan, sånn som i dag». Inspirasjon for å etablere imamskole i Norge fikk hun fra Storbritannia og Danmark.¹⁴

Khan peker på utfordringene som allerede var blitt sett i moskéene på den tiden, at de folkene som utførte imamfunksjoner, ikke hadde en formell teologisk utdanning, men sannsynligvis ble importert til Norge på grunn at de var imamer i små landsbyer i

---

¹¹ Olav Elgvin, *Secularists, Democratic Islamists and Utopian Dreamers: How Muslim Religious Leaders in Norway Fit Islam into the Norwegian Political System* (Universitetet i Oslo, 2011), s. 97.

¹² Man kan forstå mer og få nøye innsyn gjennom disse artiklene. Noen av disse er ikke tilgjengelige på nett lenger: Ein islamsk universitetsteologi? (innlegg ved Oddbjørn Leirvik på konferansen "Hvordan undervise islam", oktober 2004), Valgjerd Svarstad Haugland: Imamskole en god idé (Aftenposten 11. februar 2002).

¹³ Saera Khan: Lag en imamskole (Aftenposten 8. februar 2002)

<https://www.aftenposten.no/osloby/i/VzvG6/--Lag-en-imamskole>, også https://kommunal-rapport.no/artikkel/planlegger_imamutdanning_i_oslo

¹⁴ Saera Khan viste spesifikt til Muslim College i London under ledelse av Sheikh Zaki Badawi, mens i Danmark til initiativet om å etablere en imamskole som aldri har skjedd.

Pakistan. Bare to år senere, gjentok Yousuf Gilani, Arbeidspartiets lokalpolitiker fra Drammen Saera Khans påstand:

Jeg er skeptisk til den innflytelsen dagens imamer og mullaer har over innvandrere og norske muslimer. Mange av disse imamene er hentet ut av landsbygda fordi noen tilfeldigvis kjenner en som kan Koranen utenat. Så kommer de hit og underviser i en religion de selv ikke behersker. Dette må vi få bukt med.¹⁵

Saera Khan påpeker at slike imamer ikke kan utvikle en dialog mellom det tradisjonelle og det moderne, og de forstår heller ikke det norske samfunnet. Etter hennes mening førte dette til dårlig kommunikasjon med den muslimske ungdommen som vokste opp i Norge, som trengte klare religiøse og verdslige instruksjoner fra imamene. Khan er blant de første offentlige talerne til å påpeke dette spørsmålet, som vil bli gjentatt i over et tiår av ulike politikere og analytikere i den norske diskursen.

Det er også viktig å merke seg at Khan ikke nevner noen spesifikke imamer eller moskeer bortsett fra at hun peker på Pakistan som en del imamer kommer fra. Uten å være mer spesifikk risikerer Khan å generalisere og tilskrive disse dårlige egenskapene til samtlige av imamene i Norge og til og med i andre vestlige land. Selv om dette på en måte kunne bidra til det generelt dårlige bildet av imamene i Norge, kan det tenkes at dette også var et strategisk grep for å sette i fokus de utfordringene som islamsk religiøs ledelse hadde på den tiden. Noe av det viktigste med Khans bidrag var nettopp å sørge for at dette viktige problemet ble tatt på alvor i politiske kretser.

Når det var klart at det ville komme et skille mellom stat og kirke, følte mange at dette kunne være en mulighet for minoriteter å kunne ha en sjanse til å etablere utdanning for sine religiøse ledere, og ikke bare prester fra den offisielle statskirken. Koordinator for muslimske studenter ved Universitetet i Oslo, Kamran F. Mohammed var enig i dette. Han tenkte også at det rette stedet for utdanning av muslimske åndelige ledere var nettopp det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo. I 2002 sa han at «Å legge

---

¹⁵ Publisert på <https://www.utrop.no/7235> dato 16.07.2004.

utdanning av muslimske åndelige ledere til Teologisk Fakultet (TF) ville vært positivt og spennende. Det vil kunne øke samarbeidet mellom kristne og muslimer og fremme dialog», sa Mohammed.¹⁶

I motsetning til Khan som kan forstås dithen at hun går inn for etablering av en egen uavhengig skole for imamer, fremgår det klart av Mohammads forslag at utdanning av imamer bør legges til en høyere sekulær utdanningsinstitusjon som for eksempel Universitetet i Oslo. Hans idé er at muslimske religiøse ledere ikke skal skille seg ut i den pedagogiske prosessen men at de bør studere sammen med alle de andre studentene for blant annet å oppnå en form for likestilling i selve utdanningen. Kamran Mohammad rettferdiggjør en slik oppfatning med behovet for å forbedre inter-religiøs dialog mellom muslimer og kristne. Her er det en annen viktig sak som handler om at muslimer i Norge har egne behov innenfor sine lokalsamfunn og moskeer - kvalitetssikring av teologisk utdanning, samtaler mellom det tradisjonelle og det moderne, samt kunnskap om det samfunnet de lever i. Mohammads forslag utvider og bygger videre på forslaget til Khan. Her er det ikke lenger bare snakk om viktigheten av egen imamutdanning i seg selv men også et ønske om å kultivere religiøst samarbeid og sameksistens, samt utvikle en dialog med kristne som er majoritetsbefolkning i dette landet. Deres to forslag ivaretar tre viktige målsettinger: 1.) en egen islamsk teologisk utdanning, 2.) bevisstgjøring av de sekulære og sosiale aspektene ved en slik utdanning og 3.) etablering av religiøsdialog og sameksistens.

I 2004 kom det et forslag om at islamstudier burde etableres på EU-nivå, etter positive erfaringer fra imamutdanningene i Storbritannia og Danmark. Frankrike er også et godt eksempel, som ifølge Gilani, allerede i mange år har utdannet imamer offisielt og på statlig budsjett. Til tross for forslaget om utdanning på EU-nivå, mente Gilani at det likevel var «viktig å produsere norske imamer» som «i sin tur vil bidra til å inkludere muslimer på en bedre måte i majoritetssamfunnet».¹⁷

---

¹⁶ Kamran Mohammed: Imamskole på Blindern? (Universitas 13. mars 2002, jf. Utrop mars 2002) <https://universitas.no/nyheter/1533/imamskole-pa-blindern/>

¹⁷ <https://www.utrop.no/7235>. Dato 16.07.2004.

Forslagene som ble lagt fram i disse årene var av en generell karakter men alle kom fra det samme behovet, nemlig behovet til å øke kompetansen til muslimsk religiøs ledelse til et høyere nivå. Dette avtegnet seg som en nødvendighet: Norske muslimer trengte å ta grep, det norske samfunnet forventet at det skulle tas ansvar, og dialogpartnere søkte stadig å bygge broer for bedre å utvikle en felles fremtid.

På bakgrunn av disse forslagene begynte det etterhvert å komme mer konkrete innspill og praktiske forslag til hvordan dette skulle oppnås i realiteten. I den forstand var kanskje Sosialistisk Venstrepartiets (SV) Akhtar Choudrys uttalelse mest fullstendig. I 2004, mens han var vararepresentant på Stortinget, foreslo han at «Alle religiøse ledere som kommer til Norge, må få innføring i norsk språk, menneskerettigheter, barneoppdragelse, barnas rettigheter og Norges lover.» Han presiserte videre at «Det må være et ansvar for styrene som ansetter imamene, at de er fullt ut opplærte». Selv om han snakket generelt om religiøse ledere i denne uttalelsen, er det ut fra konteksten lett å anta at han i all hovedsak tenkte på muslimske religiøse ledere, nemlig, imamer. Det var nettopp denne trenden som kunne bli lagt merke til i den norske offentlighet. Hvor alvorlig og spesifikk Choudry var forteller også hans insistering på at disse kravene til religiøse ledere måtte knyttes opp til oppholdstillatelsen.¹⁸

Blandet mottakelse

Utdanningsinstitusjoner reagerte noe ulikt på ovennevnte forslag fra denne perioden. Enkelte tok imot slike initiativer og uttrykte en meget positiv mening, slik som rektor ved høyskolen i Buskerud, Kristin Ørmen Johnsen.

Daværende leder for fagutvalget ved Det Teologisk fakultetet, Anne Berit Grøtterud, sa også at hun hadde «ingen prinsipielle motforestillinger mot imamutdanning på TF» men la til at det var viktig at de som studerer islam ble «underlagt samme krav til vitenskapelighet som oss». Dette utsagnet kunne tolkes i retning av at forslaget om innføring av islamstudier for det aller meste var forstått som tiltenkt kun til de

---

¹⁸ Universitetet bør utdanne Cand. Imam (Verdens Gang 1. november 2004, jf. nrk.no 27. oktober 2004) <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/XwIX0W/universitetet-boer-utdanne-cand-imam>

nyankomne imamene, og at det derfor var nødvendig å rette oppmerksomheten mot behovet for å følge metodene for vitenskapelig forskning og forelesninger ved universiteter.

Daværende dekan ved TF Trond Skard Dokka var også åpen for å tilby imamer kurs om norske forhold, men tvilte på at de muslimske trossamfunnene ville være interessert i en imamutdanning ved TF.

I motsetning til forslag om statlige skoler, tenkte ekspedisjonssjef i Utdanningsdepartementet, Jan Levy, at det ville være mer naturlig å legge en slik utdanning til en privat høyskole.

Kristin Ørmen Johnsen, den tidligere statssekretæren som i perioden mellom 2001 og 2004 jobbet med innvandringsaker og integrerings spørsmål under daværende statsråd Erna Solberg var veldig positiv. Hun mente at:

Et norskbasert studium for imamer er en veldig god idé. Imamer er ikke bare religiøse ledere, men også forstandere. Det innbefatter veiledning i moralske og etiske spørsmål. Da er det viktig at imamene har kunnskaper om de lover og regler som gjelder i Norge. Uten denne innsikten i norsk verdisett, historie og kulturarv kan det bære galt av sted.¹⁹

På den andre siden viste en viktig måling om folkets syn på utdanning av imamer gjennomført i 2006 at 55,9 prosent av de spurte sa nei til imamutdanning i offentlig regi i Norge. Og at 31,8 prosent støttet imamutdanning.²⁰

Islamsk Råd, den muslimske paraplyorganisasjonen som samlet mange av de største muslimske organisasjonene og dermed ble ansett å representere muslimenes offisielle posisjon, var kortfattet og tydelig «Vi ønsker en utdanning om islam, der folk som vil bli imamer og andre kan studere.» Selv om muslimene selv følte behovet for at deres

---

¹⁹ <https://www.dt.no/nyheter/rektor-stotter-imam-skole/s/2-2.1748-1.3157444> (16.07.2004)

²⁰ <https://www.aftenbladet.no/innenriks/i/3PLPq/Flertall-sier-nei-til-imamutdanning-ved-universitetene> (05.04.2006)

imamer skulle bli utdannet i Norge, var tanken at en slik islamsk utdanning også burde være tilgjengelig for ikke-muslimer som ønsket å studere islam.

Men det som bekymret Islamsk Råd var enkelte muslimers reaksjoner knyttet til tilliten til de som skulle undervise i islamske fag på en offentlig institusjon og som skulle drive med forskning på vegne av islam. Muslimene ønsket at lærere og forskere skulle være folk som hadde tillit i den brede muslimske populasjonen. Hvis ikke lærerne hadde tillit, mente Mohammad Hamdan, på vegne av Islamsk Råd, at dette skulle «skape problemer».²¹

Forslag om Senter for islamske studier ved UiO i 2007

Etter mange politiske initiativer til oppstart av studier for muslimske religiøse ledere, og etter all den medieoppmerksomheten om at denne saken, kom academia med et veldig konstruktivt og positivt utspill. Rektor ved Universitetet i Oslo, Geir Ellingsrud, utnevnte et utvalg i september 2006 som la fram et forslag «om opprettelse av senter for islamske studier ved Universitetet i Oslo». Leder av utvalget var prorektor Haakon B. Benestad. Resten av utvalget besto av universitetsprofessorer fra ulike fakulteter: Oddbjørn Leirvik fra Det teologiske fakultet, Anne Hellum fra Det juridiske fakultet, Katrine Fangen fra Det samfunnsvitenskapelige fakultet og Bjørn Olav Utvik fra Det humanistiske fakultet. Samarbeidet mellom disse fakultetene i dette utvalget var lovende og det sikret at studiet av islam ville være flerdimensjonalt og dekke dens alle viktige aspekter. Dette initiativets alvor var også reflektert i det faktum at representanter for islam ble invitert til å være en del av utvalget. Muslimske interesser var representert gjennom Islamsk Råd Norge, daværende muslimsk paraplyorganisasjon, med følgende representanter i utvalget: Lena Larsen, Shoaib Sultan og Senaid Kobilica. Qaman Musse var også medlem i utvalget på vegne av Studentparlamentet men han signerte ikke utvalgets sluttrapport.²²

---

²¹ AP ønsker nordisk imamutdanning 05.08.2005. <https://www.utrop.no/8581>

²² Se rapporten som ble utredet av Utvalget for opprettelsen av Senter for islamske studier ved UiO.

Oppgaven til dette godt sammensatte utvalget var «å utarbeide en rapport hvor de vurderer og utreder en eventuell opprettelse av et senter for islamstudier ved Universitetet i Oslo (UiO) og/eller opprettelse av tverrfakultære studieprogrammer i islamstudier».²³

Ideen var at «Et eventuelt senter for islamstudier skal være et tverrfaglig forskningssenter og et senter for undervisning innen islam, samt et kompetansesenter for media og andre interesserte.» Men forutsetningen var at senteret «ikke skal ha noen form for konfesjonell tilhørighet» og at det skal «bygge på akademiske og forskningsbaserte tradisjoner.»²⁴

Viktigst av alt var at et Senter for islamske studier «måtte bygges som et aktivt forskningsmiljø på tvers av religionsstudier og teologi, samfunnsvitenskap og rettsvitenskap. Senteret vil samtidig ha som en sentral oppgave å drive forskningsbasert undervisning, samt å formidle forskningsbasert kunnskap om islam til samfunnet».²⁵ Utvalget ønsket ikke å fremstille sine forslag til nye islamrelaterte studieprogram som «imamutdanning». Utvalget nevner flere grunner til det. «For det første er markedet for en egen imamutdanning i Norge for lite til at det kan utvikles egne, profesjonsrettede studietilbud for imamer. For det andre vil de fleste muslimske organisasjoner ønske en bestemt konfesjonell profil på sin imamutdanning, noe som UiO ikke kan tilby.»²⁶ I et intervju understrekte viserektor Inga Bostad at Senter for islamske studier skulle være åpent for alle uansett trossamfunn, men at det ville særlig være aktuelt for dem som praktiserer islam. Men hun kunne ikke love at senteret ville utdanne imamer.²⁷

I tillegg til dette, var utvalget overbevist om at «Senteret bør spille en aktiv rolle i å formidle forskningsbasert kunnskap om islam og den islamske verden.» som vi fortsatt mangler i Norge.²⁸

---

²³ Ibid, s. 7.

²⁴ Ibid, s. 7.

²⁵ Ibid, s. 9.

²⁶ Ibid, s. 10.

²⁷ Se <https://www.nrk.no/ostlandssendingen/uio-oppretter-islamstudier-1.886990> (23.08.2006)

²⁸ Rapporten av utvalget, s. 11.

Det er klart at denne rapporten behandlet alle viktige aspekter ved diskusjonen om islamske studier på den tiden. Utvalget var åpent og rimelig nok til å inkludere alle behovene til islamske studier både fra den muslimske siden og fra samfunnets faglige og samfunnsmessige behov og ikke minst fra den nordiske konteksten. De pekte også på visse begrensninger når det gjaldt å utdanne muslimske religiøse ledere i offentlige sekulære institusjoner, men lukket ikke døren for muligheten for noe slikt i fremtiden.

Utvalget utviklet plan og strategi for introdusering av studieprogram på Bachelor- og Mastergradsnivå og ga oversikt over fremtidens forskning, utdanning, formidling, internasjonalisering, ressursbehov og organisatoriske modeller. De var overbevist om at prosjektet skulle være suksessfullt og at mange ville være interessert i det slik at de kunne bli et selvfinansierende studietilbud.

Når det gjelder plasseringen av senteret, var både juridisk, humanistisk og teologisk fakultet aktuelle.²⁹ Men utvalget kunne ikke komme til enighet om dette. Hele prosjektet strandet da også på grunn av uenighet om lokalisering mellom HF og TF. Utvalget kunne ikke nå en kompromissløsning og denne flotte ideen ble aldri realisert.

Men arbeidet stoppet ikke der. I 2011 etablerte Det humanistisk fakultet Senter for islam- og Midtøstenstudier som «bruker innsikter fra språk- og litteraturvitenskap, religionshistorie, historie, antropologi og statsvitenskap til å forstå utviklingen i Midtøsten og Nord-Afrika». De «studerer islamsk tro og praksis i flere deler av verden, inkludert Norge, og arbeider med sentrale språk som arabisk, persisk, tyrkisk og hebraisk.»³⁰

Fra 2011 har også Det teologiske fakultet begynt å etablere teologiske islamstudier. «Særtrekk ved islamforskningen ved Det teologiske fakultet kan samles i stikkordene islamsk universitetsteologi, interreligiøse relasjoner, islam og kjønn, og levde religion.»

---

²⁹ <https://www.nrk.no/ostlandssendingen/uio-oppretter-islamstudier-1.886990> (23.08.2006)

³⁰ For mer, se på deres webside: <https://www.hf.uio.no/ikos/forskning/senter/islam-og-midtoestenstudier/>

Med islamsk universitetsteologi mener de «islamsk tenkning slik den i dag utfoldes innenfor rammen av europeiske universiteter, og i en flerreligiøs kontekst.»³¹ Sagt med professor Oddbjørn Leirviks ord: «islam universitetsteologi kommuniserer med trossamfunnene, academia og storsamfunnet.»³²

Forslag om «en fellesnordisk imamutdannelse» i 2010

I perioden fram til 2010 kom det mer tydelig frem at utdanning av religiøse ledere for minoriteter og innvandrere, og spesielt muslimer, var en ny utfordring i Norge. Ut fra de ovennevnte forslagene kan det leses at politikerne ønsket å bygge på de vellykkede eksempler og erfaringer fra andre land, slik de nevnte Storbritannia, Danmark og Frankrike. I ett av forslagene var til og med etablering av en utdanningsinstitusjon for imamene på EU-nivå et aktuelt tiltak å drøfte. Slik kom også ideen om den skandinaviske utdanningen av imamer gradvis frem.

Venstre (V) har i mange år kjempet for en norsk utdanning av religiøse ledere for andre trossamfunn enn de kristne. I 2010 erklærte Venstres leder, Trine Skei Grande, at: «Islam er en religion som har kommet til Norge for å bli.»³³ Med denne uttalelsen ville hun fjerne all tvil hos dem som mente at imamutdanning som en ny utfordring i Norge bare ville forsvinne. Hun ville at de som skulle forkynne islam i Norge skulle «slippe å reise til Saudi-Arabia eller andre land med andre verdier enn Norge for å ta en utdanning til imam». Hun pekte på at teologi som fag var «ett av de eldste akademiske fagene vi hadde i Norge».³⁴

Det var Borghild Tenden og Trine Skei Grande som fremmet forslaget i Stortinget. Forslaget var behandlet i kirke-, utdannings- og forskningskomiteen.

---

³¹ <https://www.tf.uio.no/om/fagfelt/islam.html>

³² Fra hans presentasjon på fagkonferanse om «Chaplaincy og religiøst lederskap: Utfordringer og behov» på Det teologiske fakultet 26.03.2019. Tittelen av Leirviks presentasjon var «Islamsk teologi: et fagfelt i utvikling.»

³³ <https://www.tv2.no/a/3303296/> (30.09.2010)

³⁴ Her er Venstres imamskole-forslag <https://www.nettavisen.no/nyheter/her-er-venstres-imamskole-forslag/2882145.html> (14.04.2010)

Forslaget begynte med beskrivelse av imamens posisjon i dagens Norge og markerte at «imamer har stor innflytelse på det muslimske miljøet», noe som ble understreket gjentatte ganger. Ved siden av deres arbeid i moskeer «formidler imamene også verdier og moral». De var omtalt som en stor ressurs som hjelper til «å bygge broer mellom det etnisk norske og det muslimske miljøet i Norge». Derfor bør «imamer som skal preke i norske moskeer verdsette demokratiske verdier». Tenden og Grande bemerker at «islam i Norge utvikler seg og tar opp i seg norske skikker og normer». Men de mente fortsatt at det var viktig å «få(r) muslimske ledere som formidler en moderat versjon av islam og som ønsker å spille på lag med storsamfunnet».³⁵

Når det gjelder ekstremisme, mente Tenden og Skei Grande at det var «nødvendig å ta nye grep for å hindre ekstremisme og motvirke at det utvikler seg en kløft mellom muslimske nordmenn og storsamfunnet». Det som var bekymringsfullt var Politiets sikkerhetstjenestes (PST) vurdering om at det pågikk «en radikaliseringsprosess i enkelte av de ekstreme islamistiske miljøene i Norge».

I den andre delen av forslaget spesifiserte Tenden og Skei Grande hva slags skoloring norske imamer burde få: «norske lover og regler, norsk samfunnsliv og kulturtradisjoner, kriminalitetsforebyggende arbeid, integreringsspørsmål mv.»

De var av den oppfatning at imamer som arbeider i Norge skulle bli utdannet i Norge, Norden eller i Vesten fordi det ville gi dem muligheten til å «være bedre skikket til å fylle en normskapende rolle i det norske samfunnet enn en imam utdannet i et muslimsk land fordi en slik imam vil kunne kjenne bedre til de krysskulturelle brytningene som oppstår når islam møter et moderne, vestlig demokrati». Tenden og Skei Grande mente at det ville bidra til at imamer «har mer forståelse for det samfunnet de lever i». Derfor uttrykte de sitt ønske om «et samarbeid med de øvrige nordiske landene om en imamutdannelse». De mente at «en norsk eller nordisk imamutdannelse vil kunne føre

---

³⁵ Se hele dokumentet på <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2010-2011/inns-201011-045/?lvl=0>

til at vi i fremtiden får imamer som forstår hvordan islam skal utøves og formidles i tråd med norsk lov og innenfor demokratiets spilleregler».

På bakgrunn av dette fremmet de følgende forslag: «Stortinget ber regjeringen ta initiativ til en fellesnordisk imamutdannelse.»

Forslaget fikk støtte fra dekanen ved Det teologiske fakultet (TF), Trygve Wyller, som mente at «tida var overmoden for å utdanne imamer ved Universitetet i Oslo (UiO).³⁶

Generalsekretæren i Kirkens Verdensråd, Olav Fykse Tveit støttet forslaget også på Kirkemøtet i Tønsberg i 2010 med blant annet følgende utsagn: «Norge går i feil retning dersom regjeringen sier nei til å støtte imamutdanning. Det vil være i strid med en aktiv religionspolitikk. I et integreringsperspektiv må det være langt viktigere at de får sin utdanning i Norge, enn at de reiser utenlands».³⁷

Men den muslimske paraplyorganisasjonen, Islamsk Råd, uttalte på denne tiden at «en imamutdanning neppe vil ha legitimitet blant de miljøene som forslaget er ment å treffe.»³⁸ Shoaib Sultan, generalsekretær i Islamsk Råd, forklarte:

Vi vil ikke støtte et imam-studium i seg selv. Det vi derimot er positive til, er en større satsning på grunnleggende fag som kan være en påbegynnelse til imamutdannelsen. En imamutdannelse lik den Venstre beskriver er like lite sannsynlig som at katolikker, lutheranere og protestanter skulle gjennomføre samme utdanning.³⁹

---

³⁶ Eir Torvik og Ber om penger til imamutdanning, 21.04.2010.

<https://universitas.no/sak/54811/ber-om-penger-til-imamutdanning/>

³⁷ <https://www.abcnyheter.no/nyheter/2010/11/16/120911/kirketopp-onsker-imamutdanning-i-norge> (16.11.2010)

³⁸ Se, <https://forskning.no/imam-utdannelse-nedstemt-i-stortinget/1155382> (12.11.2010)

³⁹ Dag Grytli, Ønsker nordisk imamutdanning, 08.09.2010.

<https://universitas.no/nyheter/55177/onsker-nordisk-imamutdanning/>

Så ble Venstres forslag om «en fellesnordisk imamutdannelse» nedstemt i Stortinget.⁴⁰ I Vedtak 33 Dokument 8:111 S (2009–2010) – representantforslag fra stortingsrepresentantene Trine Skei Grande og Borghild Tenden om en fellesnordisk imamutdannelse – står det: «vedtas ikke».⁴¹

Forsknings- og høyere utdanningsminister Tora Aasland (SV) gjorde det klart at det var religionsfrihet i Norge, men det ikke var statens ansvar å blande seg inn i utdannelsen av religiøse ledere ut over statskirken.⁴²

Universitetene kan når som helst, etter en faglig, samfunnsmessig og økonomisk vurdering, opprette de studiene de finner det ønskelig og hensiktsmessig å tilby, slik statsråden påpeker i sitt svarbrev 23. august 2010 til komiteen. De vil ikke trenge godkjenning til å opprette studier eller til å ha et fellesnordisk utdanningssamarbeid.⁴³

Stortingsflertallet mener derfor at en eventuell imamutdanning må det være opp til høgskoler og universitet selv å ta initiativ til og utvikle, gjerne i nært og godt samarbeid med de muslimske miljøene.

Selv om forslaget fra Venstre ikke ble vedtatt, førte det til at noen viktige ideer om utdanning av imamer utkrystalliserte seg ytterligere gjennom arbeidet med forslaget. Det var i seg selv viktig å løfte saken til den lovgivende makt i staten - Stortinget. Med dette ble imamutdanning anerkjent som en sak av nasjonal betydning, og ikke bare en sak for et minoritetsmuslimsk samfunn. Saken har engasjert flere politikere, utdanningsinstitusjoner og representanter for Den norske kirke som har kommet med positive bidrag til ideer om etablering av imamutdanningen. Kunnskap om norsk lov, kultur og samfunn hadde en høy prioritet i forslaget som ble behandlet i Stortinget. I

---

⁴⁰ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2010-2011/inns-201011-045/?lvl=0>

⁴¹ Det finnes en kort oppsummering av hele prosessen i Asle Rolland. Statistikk om religion, tro og livssyn - en behovsanalyse. Statistisk sentralbyrå, februar 2011. s. 85.

⁴² Imam-utdannelse nedstemt i Stortinget. 12.11.2010.

<https://www.hegnar.no/Nyheter/Politikk/2010/11/Imam-utdannelse-nedstemt-i-Stortinget>

⁴³ Ibid.

dette forslaget hadde også hensynet til sikkerhetssituasjonen og kampen mot ekstremisme og radikalisme en betydningsfull rolle. Selv om forslaget ble nedstemt, har trosfriheten og friheten til utdanningssystemet blitt bekreftet. Til slutt ble det også vist til viktigheten av å ha det muslimske miljøet med på laget nettopp ved at muslimenes innspill og behov ble tatt på alvor. Dette var viktig nettopp for å kunne bygge videre på et inkluderende og forpliktende fremtidssamarbeid med dem.

Stortingets vedtak om en fleksibel utdanning for religiøse ledere ved UiO i 2017

Men saken var langt fra ferdig. Sju år senere da Stortinget behandlet statsbudsjett for 2018 vedtok de den 19. desember 2017 å sette av 5 millioner årlig til etablering av «en fleksibel utdanning for religiøse ledere ved Universitetet i Oslo». Vedtaket kom som et resultat av Integreringsforliket og anmodningsvedtaket som ble gjort i desember 2015. I Integreringsforliket står det at «Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for en offisiell, norsk utdanning av religiøse ledere fra relevante trossamfunn etter mal fra måten dette gjøres ved norske utdanningsinstitusjoner.»

Behovet for en norsk imamutdanning ble også i den samme perioden løftet fram i justiskomiteen. I innstillingen fra justiskomiteen om Representantforslag fra Arbeiderpartiets (AP) stortingsrepresentanter Jonas Gahr Støre, Masud Gharahkhani, Lene Vågslid, Siri Gåsemyr Staalesen, Maria-Karine Aasen-Svensrud og Jan Bøhler om tiltak mot sosial kontroll og æresvold står det at Stortinget ber regjeringen å –blant annet–:

ta konkret initiativ til å opprette en egen utdanning for norske imamer og tilsvarende for andre religiøse ledere som ikke har slike tilbud. De som har slik utdanning fra utlandet, må få tilbud om etterutdanning.⁴⁴

Forslaget om å sette av 5 millioner – til utdanning for religiøse ledere, og ikke spesifikt for imamer – kom inn i budsjettet gjennom regjeringens budsjettavtale med Kristelig folkeparti (KrF) og Venstre (V). Regjeringen tok også dette inn i sin plattform, hvor det

---

⁴⁴ <https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjoner/publikasjoner/Innstillingar/Stortinget/2017-2018/inns-201718-260s/?all=true>

står at de vil «følge opp etableringen av en offisiell, norsk utdanning av religiøse ledere».⁴⁵

Selv om det var snakk om «religiøse ledere» var det ingen spesifikke ord om den imamutdanningen som var foreslått gjennom det tidligere forslaget som Tenden og Skei Grande fremmet i Stortinget. Derfor rettet Åslaug Sem-Jacobsen fra (Sp) skriftlig spørsmål til kunnskaps- og integreringsministeren Jan Tore Sanner fra Høyre (H) om «norsk imamutdanning kan være aktuelt i denne sammenheng». Han svarte blant annet at «i departementets dialog med Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo er det blitt klart at det ikke er aktuelt å opprette en fullverdig imamutdanning nå. Dette begrunnes med at det er vanskelig å bygge opp en felles imamutdanning som vil kunne dekke behovene for alle muslimske trosretninger. De (muslimer) vil ønske at vesentlige elementer i imamutdanningen tas ved en utdanningsinstitusjon innenfor deres egen tradisjon. Dette inkluderer omfattende praktisk-teologiske komponenter som koranresitasjon, rituelle funksjoner og prekenlære».⁴⁶

Fakultetet opplyste imidlertid at «det ville utvikle de eksisterende undervisningstilbudene innenfor islamsk teologi (inkludert islamsk sjelesorg), noe som kunne inngå som viktige komponenter i en utdanning av imamer og andre muslimske ledere.»⁴⁷ Studiedekan Oddbjørn Leirvik snakket om tidsperspektivet og mente at dette var «urealistisk å få til på kort sikt. Det vi ønsker å tilby er studier i islamsk teologi som kan tas av hvem som helst uansett religiøs bakgrunn.»⁴⁸ Det teologiske fakultet har «et særlig ansvar for å utvikle et bredt studietilbud når det gjelder de abrahamittiske religionene». Fakultet hadde også begynt å utvikle jødiske studier, ifølge Leirvik. Han mente «at flere grupper i samfunnet burde få anledning til å studere teologi innenfor

⁴⁵ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=71134>

⁴⁶ ⁴⁶ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=71134>

⁴⁷ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=71134>

⁴⁸ <https://www.nrk.no/norge/uio-satser-mer-pa-islamsk-teologi-og-skal-utdanne-religiose-ledere-1.13916527> (14.02.2018)

rammer av et universitet. Islam er den nest største religionen i Norge, og det er naturlig at muslimer får muligheten til dette.»

Rektor ved UiO, Svein Stølen, var glad for utdanningsbevilgningen i statsbudsjettet for 2018. I en pressemelding fra universitetet understreker Stølen at han vil ha «et faglig forankret og relevant studietilbud, og studietilbudet vi nå skal utvikle vil svare på et behov i vårt flerkulturelle samfunn,» og at «viktigheten av dette understrekes tydelig gjennom Stortingets vedtak».

Muslimske organisasjoner ønsket Stortingets vedtak velkommen. Pedagogen og imamen for Det Islamske Forbundet (DIF), Kamel Amara, mente at «det ville vært bra å få en egen studieretning for de som vil bli imamer her i Norge. Mange muslimer ville nok tatt dette i bruk». Og i et bredere perspektiv mener Amara at: «Grunnleggende kunnskap og ferdigheter i Islam er ettertraktet blant flere, for eksempel lærere og forelesere.»⁴⁹

Imam for Islamic Cultural Center på Grønland (ICC), Hamid Ali Farooq, forteller at han også syntes det hadde vært ideelt med en egen imamutdanning i landet, men at det er en lang vei for å få det til. Men han er fornøyd med «økt satsning på noen fag i islamsk teologi ved TF» og at dette «kan være en god begynnelse».⁵⁰

Etter nesten to tiår med oppmerksomhet på behovet for å utdanne imamer, kom det endelig en beslutning fra Stortinget som banet vei for en seriøs prosess for etablering av islamske teologiske studier ved Universitetet i Oslo. Selv om diskusjonene i begynnelsen kun vedrørte imamene, inkluderte Stortingets beslutning alle religiøse ledere og åpnet for en likemulighet for alle andre. Veien til imamutdannelsen, slik denne utdannelsen var foreslått og oppfattet i begynnelsen, har vist seg å være en mer møysommelig vei enn man kunne anta i selve starten med de aller første forslagene fra Saera Khan, Yousuf Gilani og andre. Det kan se ut som at flere hadde «grandiose» ideer i begynnelsen, men

---

⁴⁹ [https://universitas.no/sak/63766/disse-imamene-vil-gjerne-ha-en-ha-en-imamutdanning/\(22.02.2018\)](https://universitas.no/sak/63766/disse-imamene-vil-gjerne-ha-en-ha-en-imamutdanning/(22.02.2018))

⁵⁰ [https://universitas.no/sak/63766/disse-imamene-vil-gjerne-ha-en-ha-en-imamutdanning/\(22.02.2018\)](https://universitas.no/sak/63766/disse-imamene-vil-gjerne-ha-en-ha-en-imamutdanning/(22.02.2018))

at det i løpet av prosessen ble tydelig at det var bedre å gå med små skritt fremover. Således, istedenfor å gå rett på å skulle utdanne imamer, begynte man heller med innføringen av islamske teologiske studier, som i fremtiden kan bli brukt som komponenter i imamutdanningen. Denne gradvise prosessen og måten å gå frem på ser også ut til å ha vekket tillit og aksept i de islamske organisasjonene.

PROBLEMSTILLINGER RUNDT ISLAMSK TEOLOGISK UTDANNING

Det norske samfunnets direkte kontakt med islam startet mer eller mindre med arbeidsinnvandringen på 70-tallet og har, særlig i de siste par tiår, økt med ankomsten av flyktninger fra ulike muslimske land. Svært få av disse arbeidsinnvandrerne og flyktingene har en formell utdanning innen islamske teologiske fag med seg. Men noen få imamer med formell utdanning har også kommet. Veksten i den muslimske populasjonen i Norge den siste tiden har aktualisert et behov for utdanning av religiøse ledere som kan lære de nye generasjonene av norske muslimer om islam og som kan utføre de grunnleggende religiøse ritualene.

Med befolkningsveksten i den muslimske populasjonen, samt det negative fokuset på islam i media (med koblinger til ekstremistiske handlinger), har vi i Norge i dag fått et større behov for religiøse ledere som ikke bare forstår islamsk religion, men også det samfunnet de bor i. Den nye generasjonen muslimer er allerede født i Norge, dannet og utdannet her, og de identifiserer seg med det norske samfunnet mer enn det foreldrene deres gjør. De trenger en ny tilnærming og en ny forklaring av islam. Den samme islam som deres foreldre følger.

Politikere, samfunnet generelt og media har blitt mer kritiske til imamene i Europa og i Norge. Etter den dødelige 11. september ble historien om islams uforenelighet med vestlige verdier intensivert. Den største skylden for svak integrering av muslimer i det europeiske samfunnet har blitt plassert på imamer. Initiativet til at muslimske religiøse ledere måtte begynne å utdanne seg i Vesten, kom også på dagsorden. Begrunnelsene for dette initiativet var ofte viktigheten av integrering, forståelse av språk, kunnskap om kultur, historie og samfunn. Det andre «settet» av årsaker og begrunnelser til utdanning

av imamer i Vesten som ofte ble gjentatt i den offentlige diskursen var kampen mot terrorisme, radikalisering og ekstremisme. Men sjelden var det snakk om behov for bedre forståelse av islam og islamsk teologi.

Det som er viktig med dette er at nesten alle viktige segmenter i det norske samfunnet (som politikere, akademikere, analytikere, media og det islamske samfunnet) er enige om nødvendigheten av en eller annen form for islamske teologiske studier på akademisk nivå.

I forbindelse med denne rapporten har jeg intervjuet fem imamer og forstandere. Det tilhører forskjellige moskeer og har ulike grad av islamsk utdanning fra universiteter og madrasaer. Opprinnelig kommer de fra forskjellige muslimske land og har bodd i Norge i mer enn sju år. Imamene som jeg har intervjuet og som ikke har uttalt seg til medier ser også positivt på Stortingets nye vedtak. En imam og styreleder utenfor hovedstaden mener at «det betyr at vi har blitt et flerkulturelt samfunn og religiøse ledere og imamer har et veiledningsansvar og en rolle i samfunnet. Da er det helt på plass at politikerne ønsker at religiøse ledere fra andre trosretninger, både muslimer og andre, gjerne er samfunnsorienterte».

En annen imam og forstander som kommer fra et annet land og som har forskjellig religiøs utdanning tenker også at dette er veldig positivt. «Når vi har kommet fra vår kultur og islam, trenger vi å forstå dette landets lover og regler, og hvordan vi skal samarbeide i samfunnet.» For ham er det viktig fordi det vil hjelpe ham «å tolke religion i moskeene. Vi kan ikke bytte verser av Koranen», sier han, «men vi kan forklare hva disse versene ikke betyr.»

I det følgende skal vi diskutere noen av de konkrete problemstillingene som har dukket opp underveis i arbeidet med utredningen av utdanningen for religiøse ledere, med satsing på imamenes kompetanseheving og etableringen av islamske teologiske studier.

Utdanning for norske imamer eller av norske imamer?

I disse forskjellige forslagene, finnes det et språklig dilemma: nemlig, noen snakker om «utdanning *av* imamer» og andre snakker om «utdanning *for* imamer». «Utdanning av» imamer innebærer en utdanning helt fra begynnelsen av, altså en læringsprosess over flere år fra laveste grad i skolen til høyeste grad på universitetsnivå slik som det finnes i mange muslimske land. «Utdanning for imamer» innebærer tilpasset og fleksibel utdanning gjennom nøye designerte studier eller kurs for dem som allerede er teologisk utdannet og jobber som imamer. Dette kan ansees som videreutdanning eller kompetanseheving.

I den historiske gjennomgangen av forslag for imamutdanning i Norge kommer det klart frem at noen forslag er rettet mot å etablere en institusjon for helhetlig utdanning av imamer - både med vekt på teologiske og på sekulære perspektiver. Dette henger fortsatt ved i forståelsen hos enkelte av imamene og forstandere. En av dem forstod det nåværende vedtak som at Stortinget ville komme med fullstendig imamutdannelse på Universitet i Oslo. Han sier at det er klart at «de tenker å komme med en ny studie for norske muslimske studenter som vil blir imamer. Det er ikke for imamer som allerede er imamer i forskjellige moskeer. Det er for nye som vil komme, så de trenger ikke å reise til et annet sted i utlandet for å få imamutdanning, som er situasjon i dag, fordi det ikke finnes en religiøs islamsk utdanning i Norge.»

Et slikt forslag om fullstendig imamutdanning fikk imidlertid ikke støtte fra noen politikere eller den øvrige offentligheten, og heller ikke fra islamske organisasjoner, hovedsakelig Islamsk Råd. På den andre siden finnes det offentlige imamuttalelser der det ytres at det er ønskelig at det en dag skal etableres en slik institusjon som virkelig vil kunne produsere imamer i Norge, men der det også sies at det ikke er mulig å gjøre dette nå. Samtidig føler imamene behov for kompetanseheving i forhold til språk, kultur, samfunnsfag osv. og dette kan falle innunder kategorien av utdanning *for* imamer. Denne typen kompetanseheving kan igangsettes uten utsettelse. Den kan hjelpe de nåværende imamer å bygge opp en samfunnsfaglig kompetanse oppå deres teologiske utdanning og arbeidserfaring i Norge.

Imamutdanning eller islamske teologiske studier?

For noen år siden ansatte Det teologiske fakultet den muslimske religionsfilosofen Safet Bektovic. Når det gjelder Stortingets vedtak fra 2017 forklarer han at «det ikke vil være noen direkte imamutdanning, men at det kan være interessant for de som vil bli, og som allerede er, imamer.» Han begrunner det slik at de som jobber som imamer i moskeer som er stort sett organisert etter etnisitet «får ofte opplæring i de respektive opprinnelseslandene». Han mener at «UiO kan ikke tilby en full utdanning til imamer alene, fordi mye av det imamer gjør har en konfesjonell del: ritualer og praktiske ting, og det ville vært merkelig om vi skulle tilbudt utdanning i det. Det vi jobber med kan bli en master i teologisk islam for imamer og andre».⁵¹

Så det som kommer i perspektivet her er en annerkjennelse av faktum at moskeer har stor tillit i islamske teologiske institusjoner i muslimske land hvor de henter deres imamer fra. Men det er fortsatt behov for videreutdanning innenfor islamsk teologi som TF kan tilby på master- og doktorgradsnivå, og ikke på bachelornivå som faktisk er grunnleggende for alle akademiske fag. I dag kreves det at religiøse ledere, inkludert imamer, som kommer til Norge må ha utdanning på mastergradsnivå hvis de skal praktisere som imamer i Norge. For disse imamene vil det være unødvendig med en fullverdig masterutdanning i Norge fordi dette er kompetanse de allerede måtte ha for å få arbeidstillatelse i Norge. Det de vil trenge er en kompetanseheving innenfor fag som har en spesifikk relevans for det norske samfunnet og videre spesialisering på doktorgradsnivå og forskning.

Det som også kommer klart frem fra disse intervjuene og samtaler med andre representanter fra moskeer er at fremtidens mulige islamske teologiske utdanning på TF ikke må begrenses kun til imamer; det må utvides til å inkludere andre som er interessert i islam, ikke-muslimer også. Det er en selvfølge at både kvinner og menn har tilgang til denne teologiske utdanningen.

---

⁵¹ <https://khrono.no/islam-uio-teologi/uio-vil-utdanne-religiose-ledere-med-satsing-pa-islamsk-teologi/210879> (13.02.2018)

Det som Det teologiske fakultet jobber med nå «kan ikke kalles en imam-utdanning foreløpig». Bektovic mener at det TF «skal tilby er gode komponenter i en slik utdanning. I fremtiden kan dette bli en fullgod imam-utdanning». Men han presiserer at «det kommer også an på hva de muslimske trossamfunnene ønsker».⁵² Han peker på at «dette prosjektet forutsetter jo at moskéene er villig til å ansette de kandidatene vi utdanner».

Forstander i en av Oslos moskeer er veldig pragmatisk og mener at: «Hvis vi snakker om fullstendig utdanning av imamer, sånn at i Norge skal det utdannes imamer, så tenker jeg det er ikke marked for det. Alle som blir utdannet må jo få jobb. Du har ikke jobb for mange nye imamer i hvert fall. Kan heller ikke ha et sånn fakultet som utdanner tre fire personer i året.» Men spørsmålet er om det er riktig å begrense arbeidsmarkedet til kun moskeer eller om denne kompetansen også kan komme samfunnet til gode i andre segmenter. Et annet spørsmål er om vi skal la være å etablere et fullgodt alternativ til nåværende innhenting av imamer fra utlandet.

Imamene og forstandere synes også at islamske teologiske studier er «en god start» og har forskjellige meninger og ideer for veien videre. Ut fra samtaler med dem ser det ut til at de er enige i at islamsk teologisk utdanning som hovedsakelig er fokusert på imamer eller imamutdanning i Norge ikke er aktuelt på dette tidspunktet, fordi et seriøst studieprogram må ta år for å få utvikle seg. Til det trengs det stor interesse, stort behov, store ressurser og reelle jobbmuligheter. De mener også at den norske muslimske befolkningen ikke er så stor. Derfor mener de at vi trenger en bredere tilnærming til islam i norske utdanningsinstitusjoner som kan ivareta muslimske, samfunnets og statlige interesser på et generelt nivå, og ikke bare imamer.

Utdanning for imamer i Norge eller i utlandet?

Det ser ut til at det her vært to diametralt motsatte syn på imamutdanning i Norge. Ett som forutsetter at imamene eller islamske teologiske studier kun kan utføres i muslimske land og på bestemte institusjoner. Og det andre synet som går ut på å

---

⁵² <https://universitas.no/sak/63701/uio-skal-utdanne-religiose-ledere-innen-islam/> (13.02.2018)

utdanne imamer kun i Norge. For eksempel, norsk politiker, Afshan Rafiq (H) har vært en av de første stemmene i 2004 som ville ha slutt på import av utenlandske religiøse ledere som verken kan det norske språket eller kjenner til det norske samfunnet og dets verdier. Islamsk Råd Norge har tidligere uttalt at de var imot imamutdanning i Norge. Også i dag mener mange imamer og forstandere at «imamutdanning ikke er mulig i Norge». Men det som er forskjellen nå er at de tror at «vi må få hjelp fra andre institusjoner fra utlandet, både muslimske og europeiske» som har lang erfaring med imamutdannelse. De mener at «i samarbeid med islamske universiteter kan vi begynne å bygge fag og islamske studier som kan være åpne for alle, selv om kanskje muslimer har mest interesse.» Det betyr faktisk at de mener at imamutdanning kan etableres i Norge i fremtiden med hjelp fra andre utenlandske muslimske institusjoner. Andre mener at muslimske studenter bør ha mulighet til å reise utenlands for å studere islamske teologiske fag og returnere til Norge for å fortsette med andre ikke-teologiske fag på Universitet i Oslo. Professor Leirvik støtter et slikt forslag og tror at det er mer realistisk å se for seg en utdanning der imamer tar noen fag på universitet, og resten i utlandet ved en imamutdanning tilknyttet sin islamske menighet.⁵³

Selv om diskusjonen om hvor imamer skulle utdannes begynte å bli ganske polarisert, tror imamer og forstandere på samarbeid mellom norske og utenlandske institusjoner, slik det er tilfellet i andre spesialiseringer her i landet og verden rundt. Dette ser ut til å være mer realistisk, spesielt i dette tilfellet når Norge ikke har tidligere erfaring innen islamske teologiske studier, og spesielt innen imamutdanning. I mellomtiden mener imamer og forstandere at etterutdanning og kompetanseheving som kan hjelpe imamer til å forstå bedre hvordan samfunnet fungerer kan begynne.

Islamsk teologisk utdanning på en akademisk sekulær institusjon

Et av spørsmålene som stilles i forbindelse med innføringen av islamske teologiske studier, er om det er mulig å etablere slike studier på et sekulært universitet. Dette spørsmålet forutsetter et sammenstøt mellom religion og sekularisme, men det ville vært

---

⁵³ <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Bg2Rv/uaktuelt-med-imamutdanning-i-norge>
27.11.2018

mer aktuelt i begynnelsen av den moderne tid, og ikke nå. Spørsmålet reises også fordi islam er misrepresentert som et sett av strenge religiøse lover som er uforenlige med måten moderne studier gjennomføres i kjente og anerkjente norske institusjoner. Dette er argumenter som kommer fra en strengt sekularistisk side, men også fra noen muslimer.

Under intervjuene så ikke imamene studier av islam på et sekulært universitet som et stort problem. De tror bestemt at islam burde studeres ved universitetet, og at dette er det eneste stedet hvor islam fortjener å studeres. Hvis det er noe grunnleggende problem mellom det religiøse og det sekulære på Universitet i Oslo, ville det vært vanskelig å forestille seg at Den norske kirke ville utdanne sine prester på dette universitetet.

Det ser ut som at imamer og forstandere går enda lenger når de foreslår at «kritikken mot islam kan være en del av pensum. Begge kan lære: de som kritiserer og de som blir kritisert.» Dette støttes av akademikere som tror at «en teologi er i kritisk og konstruktiv samtale ikke bare med aktuelle trossamfunn men også med resten av akademia og med storsamfunnet.»⁵⁴

Professor Leirvik mener at flere grupper i samfunnet burde få anledning til å studere teologi innenfor rammer av et universitet. Islam er den nest største religionen i Norge, og det er derfor naturlig å satse på det.⁵⁵ Rektor Svein Stølen ser det som en naturlig del av UiOs samfunnsoppdrag.⁵⁶ Ha sier at «vi skal ha et faglig forankret og relevant studietilbud, og studietilbudet vi nå skal utvikle vil svare på et behov i vårt flerkulturelle samfunn. Viktigheten av dette understrekes tydelig gjennom Stortingets vedtak».⁵⁷

---

⁵⁴ <https://www.tf.uio.no/om/aktuelt/aktuelle-saker/2018/utdanning-religiose-ledere.html> (12.02.2018)

⁵⁵ <https://universitas.no/sak/63701/uio-skal-utdanne-religiose-ledere-innen-islam/> (13.02.2018)

⁵⁶ <https://www.nrk.no/norge/uio-satser-mer-pa-islamsk-teologi-og-skal-utdanne-religiose-ledere-1.13916527> (14.02.2018)

⁵⁷ <https://www.tf.uio.no/om/aktuelt/aktuelle-saker/2018/utdanning-religiose-ledere.html> (12.02.2018)

Islamsk teologi på et protestantisk teologisk fakultet

Teologiske fakultet ved Universitet i Oslo er blitt gitt oppdrag om å utvikle et tilbud om utdanning for religiøse ledere. Det teologiske fakultet har en lang tradisjon i å undervise og forske i kristen teologi «på den protestantiske måten» helt fra grunnleggelsen av Universitetet i 1811. Mange ser en inkompatibilitet i dette og stiller spørsmålet om hvordan man kan utdanne kristne og islamske religiøse ledere på samme institusjon og under samme tak. Islam og kristendom har ofte blitt omtalt som to forskjellige og motstridende religioner.

Men TF har siden 2007 jevnlig tilbudt kurset «Å være religiøs leder i det norske samfunnet». Kurset har samlet ledere med utenlandsk bakgrunn fra en rekke ulike trossamfunn, islamske og ikke- islamske.

I tillegg har fakultetet en bachelor- og mastergrad i religion og samfunn. Mastergraden har siden 2011 tilbudt spesialisering i islamsk teologi og religionsfilosofi.⁵⁸ For å styrke dette fagfeltet ansatte fakultetet i 2015 den muslimske religionsfilosofen Safet Bektovic som førsteamanuensis i teologiske islamstudier.⁵⁹

Det er kjent at Islamsk råd i begynnelsen mente at islamske studier skulle være en selvstendig enhet på universitetet, men dette viste seg å være en for ambisiøs løsning som ikke kunne realiseres i praksis på kort tid.⁶⁰

Mange ser i dette spørsmålet en god mulighet for bedre dialog og sameksistens i Norge. Muligheten for bedre sameksistens styrkes av at Stortinget krever at også religiøse ledere fra andre religiøse samfunn skal kunne utdannes ved Det teologiske fakultet. Teologiske studier i islam og jødedom er allerede i gang på fakultetet, og mange av

---

⁵⁸ <https://www.nrk.no/norge/uio-satser-mer-pa-islamsk-teologi-og-skal-utdanne-religiose-ledere-1.13916527> (14.02.2018)

⁵⁹ <https://www.tf.uio.no/om/aktuelt/aktuelle-saker/2018/utdanning-religiose-ledere.html> (12.02.2018)

⁶⁰ For IRN's argumentasjon se deres merknad i vedlegget se rapporten om Senter for islamske studier ved UiO fra 2007, s. 36-37.

lederne fra andre religiøse samfunn har aktivt deltatt i disse studiene. Dette gir håp om at et slikt program kan forsterkes ved Det teologiske fakultet. Det ville faktisk være en presedens i verden og en ny tilnærming som ville vært et håpefullt eksempel.

Et kritisk perspektiv på det ovennevnte lyder slik: «Vi har allerede et kurs å være religiøs leder. Den type kurs vi trenger. Men man kan ikke begynne fra der.» Man kan ikke gå fra et interreligiøst kurs for religiøse ledere til en fullverdig teologisk imamutdanning, hevder noen av de muslimske lederne jeg har intervjuet. Et annet synspunkt er dette: «Det er mange universiteter i Europe som underviser i islam, men imamer er ikke utdannet der. Muslimer i Storbritannia har behov for islamske studier, så de har laget deres egne institusjoner for å undervise i islamsk teologi. Hvis vi prøver å utdanne imamer i Norge så burde det være på samme måte som vi gjør det i et muslimsk land. Hvis vi utdanner en imam på et universitet i Norge, vil ikke den imamen får tillit i den muslimske populasjonen. Og fortsatt vil det være behov for å få imamer utdannet fra muslimske institusjoner.»

Men samfunnsmessige forhold i Norge er annerledes enn forhold i muslimske land, også i forhold til en rekke andre europeiske land. Derfor vil det være vanskelig å lage en blåkopi av de teologiske studiene som eksisterer der. Vi i Norge kan hente inn positive erfaringer fra utdanningsinstitusjonene i utlandet men utdanningen i Norge må svare til de samfunnsmessige og institusjonelle forhold som er aktuelle her.

Det ser ut som at imamene lager en skille mellom islamske teologiske studier og imamutdanning på en side, og kompetanseheving for allerede utdannende imamer på en annen. Det er ganske akseptabelt for dem at kompetanseheving innen samfunnsfag skal være en del av deres videreutdanning ved universitetet. Fra samtaler med dem kan det tydelig sees at etablering av islamske teologiske studier er en prosess, og at alt ikke kan oppnås samtidig. De anerkjenner at etablering av islamske teologiske fag er en god start, noe som muligens kan resultere i en egen avdeling eller et senter for islamske studier på universitetet i fremtiden, noe som vil være et klart bidrag til studiet av islam ved UiO.

Islamsk teologi i et flerreligiøst miljø

Mange mener at en hoved forutsetning for et konstruktivt flerreligiøst miljø i vestlige land er et samfunn som bygger på sekulære premisser. Når professor Leirvik beskriver situasjonen på Det teologiske fakultet sier han at «vi har fått en stadig mer variert tros- og livssynsbakgrunn blant både studenter og ansatte de siste årene». Han mener fakultetet har en unik posisjon med tanke på å videreutvikle et flerreligiøst studietilbud.⁶¹

«Med disse viktige utviklinger i samfunnet må de teologiske fakultetene, slik det også skjer ved stadig flere europeiske universiteter, bli relevante for nye grupper av studenter som ønsker å studere religion og teologi på egne premisser – og i et mangfoldig universitetsfelleskap». Han sier at mange religiøse ledere, imamer og andre, ønsker også å videreutdanne seg innenfor rammene til det sekulære – og mangfoldige – fellesskapet som universitetet tilbyr. Leirvik forteller at horisonten for fakultetets arbeid er det en gjerne kaller «universitetsteologi».

«Vi får nå flere studenter med muslimsk bakgrunn, og det er mer spennende når studenter fra flere kulturer er i samme klasserom. Jeg opplever en økende interesse for interreligiøse spørsmål, både fra kristne og muslimer.»⁶²

Ingen teologi er blitt opprettet i et vakuum, så var saken med islamsk teologi også. Islamsk teologi, blant annet, ble skapt i sammenheng med ulike ideer som på en eller annen måte utgjorde en utfordring for islamsk tro. Indre ulikheter, meningsforskjeller, ulike tilnærminger, utfordringer som følger av mistanke, utfordringer fra andre trosoppfatninger, var faktisk de faktorene som førte til fremkomst av teologi i islam. I kontakt med *de andre* tilbød islamsk teologi sine svar, men de aksepterte og integrerte også mange av de religiøse og sekulære prinsippene. Situasjonen for islamsk teologi på

⁶¹ <https://www.tf.uio.no/om/aktuelt/aktuelle-saker/2018/utdanning-religiose-ledere.html> (12.02.2018)

⁶² <https://universitas.no/sak/63701/uio-skal-utdanne-religiose-ledere-innen-islam/> (13.02.2018)

dette nivået i Norge er at islam er tilbake i sitt naturlige miljø av mangfold, pluralisme og utfordring.

Studien av islamsk teologi på universitetsnivå, sammen med andre religiøse tradisjoner under samme tak, vil skape en bred felles plattform som gjør det mulig å bruke felles ressurser og verktøy ved Universitetet. Det vil også etableres en dialog med en offentlig institusjon som er ansvarlig for offentlig sektor, samfunn og lov. Det vil øke nivået på samtale og samarbeid på et seriøst nivå og tilby gjennomtenkte og kritiske løsninger på dagens og fremtidens utfordringer.

Statlig finansiering og kontroll

Det finnes ulike finansieringsmåter for utdanningsinstitusjoner og religiøse skoler i den islamske verden. Ordninger og tilnærminger til finansiering varierer fra samfunn til samfunn og fra land til land. Situasjonen på det indo-pakistanske subkontinentet, hvor et stort antall muslimer i Norge stammer fra, er slik at religiøs utdanning er uavhengig av staten. En av imamene beskriver religiøs utdanning i Pakistan som følger: «Det er ingen statlig madrassah i Pakistan. Alle madrassah er private, ikke statlig, men de er godkjent fra myndigheter. Godkjent på en måte at de er registrert hos myndigheter og deres vitnemål er akseptabelt i Higher Education Commission (HEC). Det er ingen madrassah i Pakistan som staten styrer eller støtter finansielt.» Madrasaer i Pakistan er de mest utbredte utdannings- institusjonene med det største antall barn, og slike studier er helt gratis for studenter. Dette er institusjoner der de religiøse fagene og teologien blir undervist, hvor mesteparten av imamene blir utdannet.

Denne utdanningstilnærmingen i Pakistan og på det indo-pakistanske subkontinentet har en lang tradisjon. «Det kommer fra kolonial tid», sier imamen, «da britiske koloniale myndigheter etablerte sekulære skoler, så begynte de muslimske lærde å etablere egne islamske teologiske skoler, som ikke hadde noe med kolonistyret å gjøre. Og siden da, har det vært tradisjon i Pakistan at madrassah er private og uavhengig av staten.»

Selv om Pakistan ifølge konstitusjonen er en islamsk republikk der sharia spiller en viktig rolle, har de pakistanske lærde ikke endret måten å organisere religiøse og teologiske studier på. På grunn av frykten for kolonialmakten, dens ikke-islamske tilhørighet og den sekulære tilnærmingen i utdanningsinstitusjoner bestemte de lærde på den tiden at islamske studier skulle være uavhengige. Denne statusen er så sterk at den ikke har endret seg selv etter uavhengighet fra den britiske makten og opprettelsen av den islamske republikken Pakistan. Denne tilnærmingen vil sannsynligvis bli funnet i mange muslimers underbevissthet som kommer fra dette området og det påvirker sannsynligvis deres tenkning om hvordan islamske teologiske studier bør etableres i Norge.

Den andre bekymringen som imamer uttrykker er relatert til emner og fag undervist på teologiske skoler. Hvis det kommer «press fra samfunnet eller at politikerne begynner å si at nå må vi tolke Korantekster på en ny måte som går i strid mot muslimske flertallet, da kan det bli problematisk.»

Men imamene uttrykker også tillit til et akademisk samfunn som nyter respekt i storsamfunnet og som kan sikre at teologiske studier forblir uavhengige. «De som finansierer kan kreve noe, men det er akademiske regler som ikke tillater slike inngrep.» Imamene ser mye uavhengighet og frihet i samfunnet og stoler på systemet. «Det er mye uavhengighet. I Norge finansierer staten alt. Det betales inn skatt, og alle har rettigheter.»

I Norge er det ingen andre aktører som kan finansiere et prosjekt av islamske teologiske studier. Selve initiativet til å etablere teologiske studier i Norge kommer fra frykten for at utenlandske kulturer og påvirkninger ikke hjelper integreringen av muslimer i Norge, så det ser ut til at utenlandsk finansiering av teologiske studier er utelukket. Det er ingen annen måte å finansiere disse studiene enn offentlig finansiering på samme grunnlag som andre religiøse studier finansieres, eller kanskje selvfinansiering som betraktet i rapporten om Senter for islamske studier ved UiO fra 2007.

Staten deltar i finansieringen av religiøse samfunn og offentlige utdanningsinstitusjoner, men garanterer samtidig tankefrihet, ytrings- og uttrykksfrihet, samt religionsfrihet. Det er likevel mulig at politikerne kan stille krav til trossamfunnene og utfordre dem også på visse teologiske arenaer. Men det skjer uansett staten støtter trossamfunnene eller ikke.

Offentlig finansiering kommer med offentlig ansvarlighet, som muslimer i dette landet er innforstått med. Et forsøk på å kontrollere islamsk teologi gjennom offentlig finansiering kan være en utfordring, men hvis man tar hensyn til den akademiske institusjonens uavhengighet og legger til rette for et godt samarbeid med islamske samfunn, kan det være en god oppskrift på suksess.

Islamsk teologi og integrasjon

Imamene som jeg intervjuet er enige i at etablering av islamske teologiske studier kan være et nyttig tiltak i integrasjonsprosessen. Når en av imamene ble spurt om islamske teologiske studier kunne bidra til integrering, svarte han at: «Det tenker jeg absolutt. Ofte de muslimene som har kommet, de har kommet som flyktninger så kommer de med en variasjonsgrad av religiøs tilknytning, religiøs kunnskap, diverse kulturer, noen er veldig åpne, noe er veldig konservative. Når imamer kan gi dem råd ut fra den kunnskapen av samfunnet da blir det lettere for dem å utøve islam i det nye landet og nye situasjonen.»

Selve initiativet til å etablere islamske teologiske studier ved en offentlig utdanningsinstitusjon forteller om bedre perspektiver for integrering av islam og muslimer i det norske samfunnet. Med dette grepet får islam og muslimer en viktig aksept i norsk akademia, noe som styrker og hever deres status i Norge. Mange muslimske studenter og forskere vil få muligheten til å lære om islam fra akkrediterte professorer og forelesere og de vil ikke trenge å lete etter andre tolkninger som ikke samsvarer med skandinaviske skikker og kultur. Selve kunnskapen om at islam kan bli studert ved universitetet, vil gi mange opplevelse av at de tilhører dette samfunnet, at de aksepteres som de er, og at det er rom for dem og deres religiøse overbevisninger.

Samfunnets dynamikk og ideer bidrar til dynamikken og utviklingen av islamsk tenkning. På den andre siden gir den alle interesserte legitime måter å studere islam og lære om teologi på. Så fordelene er gjensidig.

Islamsk teologi og forebygging av ekstremisme og radikaliserings

Vi har sett at ulike politikere har bedt om etablering av skoler for imamer for å hindre dannelse av ekstremisme og radikaliserings. «Den farlige og fundamentalistiske delen av islam må lukes bort», sa Gilani til Drammens Tidende tilbake i 2008.⁶³

Men det er feil å anta at etablering og utvikling av islamske teologiske studier ved universitetet vil fullstendig utrydde religiøs ekstremisme-disposisjon og radikal tenkning, men det vil sikkert bidra til å forebygge og hindre slike groteske tolkninger. Et vakuum der det ikke er noe institusjonelt, akademisk og representativt studium av islam, er uheldig for det norske samfunnet. Fraværet av islamske studier ved universitetet gir mulighet til å utvikle ulike tolkninger av islam som kan være skadelig for muslimer og samfunnet generelt. Uvitenhet, ignoranse og analfabetisme er muslimske og storsamfunnets største fiender. Uvitenhet og mangel på interesse for utvikling av ideer, endringer i samfunnet, gjerne av dem som lever på randen av samfunnet, er en stor fare for muslimer. Islamsk tenkning i slike situasjoner fører til hensynsløshet og manglende evne til å posisjonere seg riktig i tid og sted. De radikale og ekstremistiske fenomenene mellom muslimene er så ødeleggende først for dem og deretter for hele samfunnet.

Tillit, legitimitet og troverdighet

Alle sentrale aktører i det norske samfunnet støtter ideen om å etablere islamske teologiske studier på universitetsnivå, selv om hver enkelt begynner med ulike synspunkter og ulike perspektiver. Hvordan kan vi nå tilfredsstille hvert av disse perspektiver og sette det hele på rett plass?

---

⁶³ <https://www.utrop.no/7235> (16.07.2004)

Politikerne ønsker en bedre integrering av islam og muslimer, forebygging av radikaliserings og ekstremisme, og et større ansvar for samfunnet. Akademia vil være universelt og fylle ut hullet i kunnskapen som finnes når det gjelder islam. Muslimer vil studere islam, akkurat som de ville representere sin tro på den beste måten i det norske og i verdenssamfunnet. Hver av disse samfunnsrelevante aktører har behov som må ivaretas.

Inkluderingen av hver av disse faktorene vil frembringe gode resultater og sikre at hovedmålet oppnås.

En av de intervjuede forstandere stilte et veldig kritisk spørsmål om Universitetets islamske teologi og imamutdanning: «Om de sitter med kompetanse, har de da troverdighet? Og dette er religiøse ting. Vil folk stole på at de som utdannes her har riktig kompetanse?»

Han oppsummerer sine meninger og peker på tre viktige ting som er aktuelle på dette tidspunktet: «Ikke noe marked, ikke noe kompetanse, og ikke troverdighet, i hvert fall blant en god del av muslimer.»

Andre imamer løfter fram andre nyanser. De mener at det er «to forskjellige sider. Det er nyttig for en ferdigutdannet imam å lære noe nytt i Norge. Men en som ikke har lært om islam fra før og som lærer om islam fra en ikke muslim kan føle det litt problematisk. Grunnleggende ting må være på plass. En student som vil lære om islam eller islamsk teologi må gjøre det gjennom en moské, eller imam eller muslimsk institusjon her eller i utlandet.» «Litt problematisk» er kanskje lett sagt fordi institusjon av *sanad* – kjeden av fortelling⁶⁴ eller *ijazah* – tillatelse, autorisasjon eller lisens,⁶⁵ er veldig viktig i islam. Overføring av islamsk kunnskap krever streng kildebruk. Det betyr at kunnskapen man

---

⁶⁴ I muslimsk tradisjon er kjeden av fortellinger avgjørende. Abdullah ibn al-Mubarak sier: «The *isnad* is from the religion; were it not for the *isnad* anyone could say anything they wanted». Se, Jonathan A.C. Brown, *Misquoting Muhammad: The Challenge and Choices of Interpreting the Prophet's Legacy* (London: Oneworld Publications, 2014). s. 40.

⁶⁵ Vajda, G., Goldziher, I. and Bonebakker, S.A., "Idjāza", in: *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs.

har må bekreftes at det kommer fra en anerkjent lærd eller institusjon. Ellers mister hele studien sin troverdighet.

«Når det gjelder teologi; jøder, kristne og muslimer kan deres teologi og de må stå for det. Hvis vi ønsker imamer utdannet i Norge da er det muslimer som bør arrangere den undervisningen, og pensumet må være klart av muslimske universiteter og høyskoler fra muslimske land, slik at når man får slik utdanning får man også anerkjennelse blant folk, blant muslimer. Hvis norske universiteter utdanner imamer, og deres pensum ikke har godkjenning fra islamske universiteter fra muslimsk verden, da vil ingen muslim bruke disse imamene.» Med andre ord: ingen vil ansette disse imamene i sine moskeer.

En av imamene konkretiserer sitt forslag ytterligere: «Jeg vil kreve at lærere er muslimer, at pensum er godkjent fra islamske høyskoler Al-Madina eller Al-Azhar, Damaskus, Dar ul Uloom Karachi, madrasah Deoband i India osv. Kjente læresteder som har fagkompetanse at universitet tar samarbeid med de fagene som de ønsker å introdusere her, men deres faginnhold er klarert fra der. Nå tenker jeg vanlig muslimsk tenkning. Vi har muslimer med forskjellige kulturer og retninger så det burde være godkjent for alle.. Så hvis den utdanningen er på plass her kan TF vise til den religiøse delen av pensum. Når det gjelder ting som dialog og hvordan det norske samfunnet er bygget opp, kan hvem som helst undervise. Hvis en person skal kunne lære om *fiqh*, lære om islamsk teologi, av Koran og Hadith, da må pensumet være klarert og godkjent av et islamsk universitet. Den som underviser må også være en muslim.»

På spørsmål om hvordan imamer kan hjelpe til å bygge tillit, svarer de at de imamene som jobber nå er bra utdannet, at de må involveres og at moskeer må involveres. De mener at de også kan hjelpe med byggingen av nettverk og kontakter.

For å sikre autentisk islamsk kunnskap som vil være representativ for islam og muslimer, bør følgende gis:

- Å bygge tillit og solidaritet mellom alle samfunnssektorer. Det viktigste er kanskje politikerne, akademikere, imamer og representanter fra andre tros- og livssynssamfunn.

- Forbedre og sikre muslimers og deres samfunns deltakelse i dette prosjektet, slik at de også anser det som deres prosjekt, og ikke noe som pålegges dem utenfra.
- Sikre studiet av grunnleggende islamske fag og hoved disipliner som bygger på den hundrevis av år gamle overføringen av islamsk kunnskap og tro.
- Å sørge for at disse grunnleggende fagene leveres av professorer som er eksperter på disse feltene.
- Slik som de grunnleggende teologiske fagene i kristendommen blir levert av kristne, så bør de grunnleggende fagene i islam bli undervist av muslimer.
- For alle andre fag, bør eksisterende ressurser på universitetet brukes uansett religiøs tilhørighet.
- Koble disse studiene av islam med representative institusjoner i den muslimske verden, Europa og resten av verden.
- Etablere et rådgivende panel av muslimske representanter med faglig erfaring som vil foreslå og følge utviklingen av teologiske studier.
- Å ha tilstedeværende anerkjente representanter fra islamske samfunn i det samme panel.
- Å la det islamske samfunn bidra til rekruttering av nye kandidater til studier.

Refleksjoner og konklusjoner

De fleste av imamene og forstandere som ble intervjuet ser veldig positivt på etablering av islamske teologiske studier i Norge. De tror at innføring av en fullstendig imamutdanning i nær fremtid ikke er aktuelt. De nevner flere grunner, men tre synes å være avgjørende: et lite marked, en mangel på kompetanse og mangel på troverdighet. På den andre siden er de veldig positive til innføring av islamske teologiske studier som komponenter til den helhetlige islamske teologiske utdanningen. De synes at dette kan være en god start på noe som kan bli veldig nyttig for muslimer og for hele det norske samfunn.

Når det gjelder valg av sted for teologisk utdanning for imamer, synes de fleste av de spurte imamene og forstanderne at dette må etableres i Norge, men at dette samtidig ikke bør være den eneste muligheten i den forstand at hele utdanningsprosessen er

strengt begrenset til Norge, og at det blir forbudt å ta religiøse studier utenlands. De ønsker ikke å utelukke samarbeid med utdanningsinstitusjoner i inn- og utland, og vil at islamske teologiske fag skal behandles som andre fag på akademisk nivå. På den måten mener de at islamske teologiske studier fortjener å være likestilt med andre studier på høyere utdanningsinstitusjoner. Imamene mener at den islamske teologiske delen av utdanningen av religiøse ledere kun kan etableres i samarbeid med islamske institusjoner som vil hjelpe Universitetet i Oslo til å utvikle de viktigste teologiske fagene i islam. De tenker også at studenter bør kunne velge å ta noen av de fagene som er konfesjonelle og ritualistiske i natur ved kjente og anerkjente islamske institusjoner i vesten og i den muslimske verden. Initiativtakere for etablering av islamsk teologisk utdanning ved Universitetet i Oslo støtter også dette synspunktet.

Det rette stedet for å etablere islamske teologiske studier under disse omstendigheter ifølge imamene er det norske sekulære universitetet. Imamene problematiserer ikke friksjonen mellom det sekulære og det teologiske i utdanningssystemet, og det ser ut til at de ikke har noe imot islamsk teologisk utdanning innenfor rammen av et sekulært utdanningssystem. I tillegg mener de at islamsk teologisk utdanning ikke bør være begrenset til muslimer eller imamer, men at den bør være tilgjengelig for alle som ønsker å studere islam. Imamene ønsker at den teologiske studien av islam gradvis skal utvikles til et senter som vil være spesialisert for en slik hensikt. De tror at alle andre ressurser som universitetet har til rådighet kan være til stor nytte for å studere og forske på islamsk teologi.

Til støtte for dette viser noen av imamene til at islamsk teologisk utdanning ved universiteter i den islamske verden blir stadig mer populært blant studenter som har fullført spesialiserte religiøse skoler. Dette åpner opp nye muligheter for studentene til å utvikle sine karrierer og gir dem muligheten til å jobbe ikke bare i moskeer og religiøse institusjoner, men også utenfor de tradisjonelle religiøse rammene.

Etablering av fagene til kompetanseheving for muslimske religiøse ledere ved det protestantiske teologiske fakultetet var ikke et tema som imamene problematiserte eller

gav stor oppmerksomhet til. Det virker som at dialogen mellom kirken og de islamske samfunnene har bidratt til en god forståelse og aksept av hverandre til og med i utdannings- /pedagogisk forstand. Til støtte for dette peker imamene på kurset for religiøse ledere («Å være religiøs leder i det norske samfunnet») som Det teologiske fakultet har organisert i mange år og som mange imamer og forstandere har fullført.

Det ser ut til at imamene gjør skille mellom islamsk teologisk utdanning ved universitetet på den ene siden, og på den andre, utdanning av imamer med henblikk på åndelig religiøs ledelse samt tolkning og overføring av tro til nye generasjoner. For å sikre troverdigheten til den teologiske utdanningen anser de det som viktig at utdanningen har sin egen plass innenfor universitetet – med tanke på universitetets høye grad av uavhengighet. Det er nødvendig for muslimske troende å ha følelsen av at denne formen for religiøs utdanning er en troverdig plattform for muslimers åndelige lederskap, og at den representerer en autentisk islamsk tradisjon for religiøs læring.

Den teologiske utdanningen av religiøse ledere som vil utføre religiøse oppgaver og ritualer blant muslimer og som vil representere islam som tro, er ifølge imamene forskjellig fra den teologiske utdanningen til de som, for eksempel, skal jobbe på sykehus, i militæret eller i fengsler som samtalepartner. Imamene er av den oppfatning at teologi spiller en viktig rolle i denne typen arbeid, men at flere andre disipliner som kommunikasjon og psykologi også må være på plass. I tillegg tror de at mange av de potensielle kandidatene vil ha en del kunnskap og kompetanser fra tidligere av, og at de vil ha godt av faglig påfyll og videreutvikling gjennom utdanningssystemet. Derfor foreslår de at kandidaters tidligere kunnskap og erfaring må tas i betraktning slik at utdanningen kan tilby dem det de trenger mest. En tanke er at studiene består av en rekke faste basisfag som vil kunne dekke behov både innenfor det religiøst teologiske og det samfunnsfaglige aspektet. Kandidater som mangler kompetanse innenfor et av disse aspektene vil kunne få hevet sin kompetanse innenfor det området. Kandidater uten dokumenterte førkunnskaper, vil gjennom basisfagene få en nødvendig bredde i utdanningen.

Imamene mener at islamsk teologi utvikler seg i tid og rom og at den reagerer på utfordringene som muslimer og verden står overfor. I denne forbindelse tror de at islamsk teologi kan utvikles på en god måte i en spesiell religiøs kontekst som er betinget av det norske samfunnets lover og kultur. De synes at universitetet er det beste stedet til å utveksle ideer og til å forbedre dem. Universitetet er det beste stedet for læring og forskning, og hvor kritisk analyse og problemstillinger kan studeres ved hjelp av anerkjente metoder. Eksponering for ideer og prosesser i samfunnet betraktes som positivt og som en nødvendig del av høyere teologisk utdanning. Det er nyttig at fremtidige studenter i islamsk teologi samt potensielle imamer studerer med alle andre studenter ved universitetet. Dette kan være en helt ny generasjon norske studenter, både muslimer og ikke-muslimer forankret i det samme studiestedet som felles referansepunkt.

Statlig finansiering av teologiske studier ser ut til å være akseptabelt for imamene og er ansett som en måte norske samfunn opererer på. Hvis religiøse samfunn får årlige tilskudd, og finansierer utdanningen av deres religiøse ledere gjennom statlige tilskudd, så er det slik finansiering fungerer i dette landet. Akademiske institusjoner og forskning har en uavhengighet og et godt omdømme i det norske samfunnet, og imamene har stor tillit til det. Men bekymring for at politikerne vil legge sine føringer og legge press på imamene for å få til en religionspraksis som kanskje ikke støttes av religionen, den eksisterer. Imamene ønsker å forholde seg til de anerkjente rammene innenfor tro og teologi. De er klar over at de, om de ikke spiller sin moralske og etiske rolle innenfor de etablerte tolkningsrammene, så vil ingen muslimer oppleve dem som troverdige trosrepresentanter.

Selv om teologi ikke ser ut til å ha sammenheng med integrasjon, tror imamene at en person med god teologisk utdanning kan bidra mye til å bryte ned fordommer og hjelpe muslimer til å oppdage «den sanne religion». Gjennom den teologiske prosessen rasjonaliseres religiøse tolkninger og blir mer forståelige og mer forutsigbare. Dette bidrar til å skape en mental innstilling preget av forståelse og tilpasning hos mennesker som kommer inn i det nye samfunnet og som skal finne sin plass i dette nye

samfunnssystemet. På en annen side sikrer dette at en slik person ikke mister sin åndelige identitet og dermed heller ikke sin verdighet og sin selvtillit.

Innføring av teologiske studier dekker et viktig felt av tro og tolkning som mange undersøker, men som også enkelte, dessverre, utnytter på en stygg måte. Et vakuum som ville eksistere uten et teologisk program ved et universitet ville være et farlig tomrom primært for muslimer men også for resten av samfunnet. Det vil gi god plass for uvitenhet og selverklærte eksperter som kan forårsake store skader for hele samfunnet.

Det er urealistisk å forvente at ekstremisme og radikaliserings vil kunne bli fullstendig utryddet ved hjelp av innføring av islamske teologiske studier, men imamene mener at riktig undervisning i tolkning og forståelse av islam og samfunnet vi lever i, vil bidra til å forhindre disse farlige fenomenene. Tillit, legitimitet og troverdighet kan bli skapt ved felles engasjement fra alle sosiale aktører, og særlig ved hjelp av dialog med muslimer og deres religiøse representanter. Involvering av imamer i slike prosesser er av stor betydning fordi man på en slik måte skaper tillit og åpner muligheter for bedre samarbeid. Å skape partnerskap med institusjoner som arbeider med islamsk teologi i verden er avgjørende. På universitetets nivå vil også nivået på muslimske diskusjoner og tanker få et løft. Man vil dermed kunne få til en bedre gjensidig forståelse og bedre samarbeid mellom den muslimske og ikke-muslimske populasjonen i alle segmenter i det norske samfunnet. På denne måten vil også nye teologiske refleksjoner oppstå, refleksjoner som er tids- og stedsaktuelle for livet i det norske samfunnet. Dette vil være tankegods som både muslimer og resten av samfunnet vil kunne ha stor nytte av, både i religiøs og verdslig forstand.

LITTERATUR

- Aslan, Ednan and Windisch, Zsofia. *The Training of Imams and Teachers for Islamic Education in Europe*. Peter Lang: Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2012.
- Aslan, Ednan. *Islamic Education in Europe*. Wien, Köln Weimar: Böhlau Verlag, 2009.
- Bøe, Marianne ed., *Annotated Legal Documents on Islam in Europe: Norway*. Leiden: Brill,

- 2018.
- Brown, Jonathan A.C. *Misquoting Muhammad: The Challenge and Choices of Interpreting the Prophet's Legacy*. London: Oneworld Publications, 2014.
- Dassetto, Felice; Ferrari, Silvio. Maréchal, Brigitte. *Islam in the European Union: what's at stake in the future?* Brussels, European Parliament, 2007.
- Døving, Cora Alexa og Thorbjørnsrud, Berit. *Religiøse ledere: makt og avmakt i norske trossamfunn*. Oslo: Universitetsforlaget, 2012.
- Elgvin, Olav. *Secularists, Democratic Islamists and Utopian Dreamers: How Muslim Religious Leaders in Norway Fit Islam into the Norwegian Political System* (Universitetet i Oslo, 2011)
- Hashas, Mohammed; de Ruijter, Jan Jaap; and Vinding, Niels Valdemar. *Imams in Western Europe: Developments, Transformations, and Institutional Challenges*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018.
- Nilsen, Kari Stokke. *Imamens rolle i norske aviser. Endringer etter etablering av moskeer i Oslo, med vekt på årene 1988, 1998 og 2008*. Oslo, 2010.
- Respons Pakistan: Muslimske menigheter i Norge - hva kreves for å bli imam?
LANDINFO: Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon. 2013.
Tilgjengelig at: <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Pakistan-Muslimske-menigheter-i-Norge-hva-kreves-for-å-bli-imam-17072013.pdf>
- Rolland, Asle. *Statistikk om religion, tro og livssyn - en behovsanalyse*. Statistisk sentralbyrå, februar 2011.
- Schepeleer Johansen, Birgitte. *Imamuddannelse i Europa utfordringer og perspektiver*. Satsningsområdet Religion i det 21. århundrede. Københavns Universitets, 2005.
- Vajda, G., Goldziher, I. and Bonebakker, S.A. «Idjāza». i P. Bearman; Th. Bianquis; C.E. Bosworth; E. van Donzel; W.P. Heinrichs (eds.). *Encyclopaedia of Islam* (2nd ed.). Brill, 2012.
- Yilmaz, Ferruh. *How the Workers Became Muslims: Immigration, Culture, and Hegemonic Transformation in Europe*. MI: University of Michigan Press, 2016.